

ПРИНЦИПИ РЕФОРМУВАННЯ ДИСЦИПЛІН МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ГАЛУЗІ

УДК 373.5.016:811.161.2]:379.8

DOI: 10.12958/2227-2844-2019-3(326)-84-96

Александрова Валентина Федорівна,

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри української мови Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна.

wenera_alex@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-1514-7171>

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ КОМПЛЕКСНОГО АНАЛІЗУ ТЕКСТУ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА У ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ З УЧНЯМИ 8–9 КЛАСІВ

Порушити питання культурологічного підходу до вивчення тексту як форми комунікації, що має велике виховне і естетичне значення, навести приклади роботи з учнями на заняттях і в позакласній роботі з української мови, показати критерії відбору текстів, описати деякі аспекти роботи з художнім та текстами міжпредметного змісту.

Основи лінгвістичного аналізу тексту, різні аспекти проблеми формування мовної особистості засобами навчального тексту у школі та ВНЗ висвітлено у працях вітчизняних педагогів-мовознавців (О. Біляєв, М. Вашуленко, Н. Голуб, О. Горошкіна, С. Караман, О. Кучерук, Л. Мамчур, Л. Мацько, М. Пентилюк та ін.).

Мета статті – з'ясувати роль і місце лінгвістичного аналізу тексту в навчанні мови, обґрунтувати використання на уроках української мови та в позакласній роботі комплексного аналізу тексту, визначити роль лінгвоаналізу у формуванні мовних компетенцій.

Навчання української мови в сучасній школі здійснюється в умовах значних змін у всій системі освіти України. У Законі про Нову українську школу визначена головна спрямованість – підвищення якості освіти. Вирішення цієї проблеми пов'язано з модернізацією змісту освіти, оптимізацією способів і технологій, організацією освітнього процесу та, звичайно, переосмисленням мети і результатів освіти.

Сучасне життя вимагає від учня школи вільного володіння мовою, вміння спілкуватися з різними людьми в різних ситуаціях, не відчуючи при цьому почуття дискомфорту. Але практика показує, що сучасні школярі, надмірно захоплені комп'ютером, телефонами, все більше в своєму спілкуванні використовують сленгові вислови, скорочені слова, часто замінюючи живу, культурну мову мімікою і жестами. Як результат – старшокласники шкіл іноді не можуть

створювати самостійні зв'язні усні і письмові висловлювання. Тому з упевненістю можна сказати, що проблема формування комунікативної компетентності, культурного спілкування школярів – одна з найважливіших на сьогодні.

Особливе місце в системі роботи з розвитку мовлення учнів належить аналізу тексту, який, на думку М. Пентилюк, забезпечує комунікативно-діяльнісний та функціонально-стилістичний підходи до навчання мови: аналізуючи текст, учні засвоюють його комунікативні ознаки (роль у спілкуванні), стилістичну належність і функції мовних одиниць, а отже, формують і вдосконалюють свою мовну і мовленнєву компетенцію (Пентилюк, 2004).

Отже, найпростіший і найдоступніший спосіб досконало знати рідну мову – це робота з «живим» словом, дослідження його виражальних можливостей, і проводиться вона в процесі роботи з текстом твору, а саме його аналізу.

Як відомо, текст являє собою єдине комунікативне, культурологічне, інформативно-сміслове, композиційне і мовне ціле.

Деякі можливості використання художнього тексту з метою навчання, виховання і залучення до української історії, культури, побуту розкриті, наприклад, у підручнику «Українська мова» для 8-го класу загальноосвітніх навчальних закладів (автори Караман С. О., Горошкіна О. М., Караман О. В.), де є необхідний системно викладений навчальний матеріал, що повно, логічно і послідовно реалізує предметний зміст. Прикметною ознакою підручника є наявність у ньому значної кількості сучасних текстів, що порушують важливі і корисні для восьмикласників проблеми, мають значний навчальний, розвивальний і виховний потенціал (текст про стрит-арт, вправа 192 (с. 153); текст про мандрівника-екстремала Дмитра Комарова; тексти «Жменька слів», «Теплі історії до чаю» (вправа 8, с.15) та тексти про історію сьогодення інших регіонів (Караман, Горошкіна, 2016).

Особливу роль у навчанні та вихованні, розвитку сучасного школяра набувають художні тексти, спрямовані на духовно-моральний розвиток особистості: про культуру пам'яті, про ставлення до минулого, сьогодення та майбуття, тексти про об'єкти культури, побутові обряди, свята, релігійні ритуали, історико-значущі події, про національні традиції, явища природи, проблеми екології і т.п.

На думку психологів, люди більшою мірою схильні розбирати і оцінювати вчинки і відчуття літературних героїв, ніж свої власні. Саме у художньому тексті часто наявні діалоги, де використовуються різні форми мовного узусу, формули ввічливості, фонові і безеквівалентна лексика. Це у свою чергу дозволяє краще зрозуміти специфіку і своєрідність культури іншої мови.

Характерною особливістю художнього тексту є його антропоцентричність, тобто художня література направлена в першу

чергу на пізнання людини, що відповідає пізнавальним устремлінням більшої частини учнів.

Використання художніх текстів невіддільне від соціокультурного аспекту. Разом з вирішенням основних мовних і соціокультурних завдань читання художніх текстів сприяє введенню учнів у світ культури країни.

Як глибинне розуміння автентичного художнього тексту, що включає соціокультурну інформацію, не треба забувати про такий прийом, як інтерпретація тексту. Останній пов'язаний з етичним і естетичним вихованням учнів, є однією з умов розвитку якостей, необхідних для самореалізації особистості. Специфіка художнього тексту полягає в тому, що він не стільки описує який-небудь фрагмент дійсності, скільки служить засобом його осмислення і вираження емоційного до нього ставлення.

У процесі читання різножанрових текстів та текстів міжпредметного змісту відбувається процес текстосприймання, який розвиває розуміння фактичного змісту, причинно-наслідкових зв'язків, теми й основної думки, взаємодії мовних категорій та конструкцій. Ці тексти цікаві для учнів за змістом, сприяють формуванню соціокультурної компетенції на особистісно значущому матеріалі, посилюють внутрішню мотивацію, розвивають інтелект.

Науковець В. Заєць у посібнику «Методика навчання української мови на текстовій основі (8–9-і класи з поглибленим вивченням)» розробила цікаву модель навчання української мови у вигляді тематичних блоків (Заєць, 2015).

Структурування навчального матеріалу автор подає відповідно до змісту тематичних блоків, наповненості мовними категоріями та конструкціями. Оптимальний зміст навчання української мови за розробленою методикою визначається ефективністю використання на уроках та в позакласній роботі текстів міжпредметного змісту. Тексти містять цікаві біографічні відомості про видатних учених, мислителів та пізнавальні наукові знання, як-от: «Філософська система Аристотеля», «Життя і наукова діяльність Георга Ома», «Чим займається механіка в наші дні», «Чому літають птахи і літаки», «Світ звуків, кольорів та чисел!», «Духовна культура українського народу» тощо. Такий дидактичний матеріал, дібраний з урахуванням змісту навчального матеріалу предметів шкільного курсу для 8–9 класів, сприяє соціалізації особистості, її компетентності.

Це тексти з української літератури, історії музичного мистецтва, історії України, образотворчого мистецтва, інформатики, географії тощо. Кожен блок присвячений тій чи іншій темі – зовнішність людини, фізичні якості і здібності, особливості характеру, моральні та ділові якості, «світ речей» навколо людини, місце проживання, природа, явища, час тощо.

Запропоновану модель можна застосовувати при проведенні позакласної роботи з мови на заняттях гуртка чи факультативу, вона спрямовує роботу вчителя на удосконалення мовно-мовленнєвих умінь і навичок учнів через реалізацію комунікативного (продукування власних текстів); соціокультурного (опанування мови на текстах-зразках для продукування власних висловлювань); проблемно-пошукового (здійснення мислительських операцій через виконання вправ-завдань до текстів) лінгводидактичних принципів.

У старших класах важливо проводити багатоаспектний аналіз тексту: композиційно-змістовий (визначення теми, головної думки тексту, виділення мікротем і т.п.; стилістичний (обґрунтування приналежності тексту до певного стилю мовлення, виділення характерних для стилю мовних засобів і стилістичних прийомів); типологічний (виділення в тексті провідного типу мови, вказівка на поєднання в тексті різних типових фрагментів); лінгвістичний аналіз окремих елементів тексту (фонетичний, словотвірний, лексичний, морфологічний розбір зазначених слів, синтаксичний аналіз словосполучень і речень); аналіз правопису окремих слів і пунктуації (орфографічний і пунктуаційний розбір). Завдання до текстів повинні охоплювати всі теми курсу української мови, усі орфограми і пунктограми. Комплексна робота з текстом дає можливість забезпечити на уроках української мови і на заняттях мовного гуртка органічний взаємозв'язок вивчення нового матеріалу і повторення, створюючи умови для реалізації внутріпредметних і міжпредметних зв'язків (Ковалик, 1984).

На сьогодні лінгвісти відмічають відсутність усталеної системи процедур лінгвістичного (комплексного) аналізу тексту, а також термінологічного апарату такого аналізу.

Пропонуємо розроблені нами зразки завдань для комплексного аналізу текстів. Аналіз текстового матеріалу обов'язково повинен супроводжуватися поясненнями вчителя, короткою бесідою із запитаннями, записами, унаочненням тих чи інших мовних фактів.

8 клас

1. Напишіть твір з теми «Без мови рідної, юначе, й народу нашого нема» (В. Сосюра).

2. Запишіть російські прізвища українською мовою, розташувавши їх за алфавітом.

Беляев, Ильюшин, Третьяков, Толстой, Донская, Арефьев, Григорьев, Тимофеев, Николаев, Игнатов, Семенов, Королев, Писарев, Евдокимов, Воробьев, Шукшин, Гущин, Зверев.

3. Утворіть від поданих слів за допомогою суфіксів -ськ-, -цьк-, -зьк- прикметники.

Буг, Красний Луч, Золотоноша, Кагарлик, Токмак, Рига, Одеса, Волноваха, Бахмач, Дрогобич, Вінниця, Запоріжжя.

4. Запишіть разом або окремо слова, поділені рисою. Обґрунтуйте написання не з дієприкметниками.

Не/розквітлі жоржини, не/налите сонцем яблуко, не/политі сином айстри, не/скошені ниви, не/зібраний урожай, не/зібраний селянами вражай, ніким не/сходжені стежки, не/вмитий дощем лан, ніким не/порушуваний спокій, не/спечений хліб.

5. Виконайте синтаксичний розбір речення.

Жити – це зустрічати вранішнє сонце, радіти передчуттю дня, поринати у всякі приємні клопоти... (М Слабошпицький).

6. Усне завдання. Усне завдання. Складіть опис лікарської рослини в художньому стилі.

II варіант

1. Спишіть текст, уставляючи пропущені літери й знімаючи дужки, розставляючи розділові знаки.

Бачив ти коли/небудь як цвітуть соняшники на полі? Море соняшникового цвіту. Безліч ро(з,с)..кішних в..ликих пром..нистх квіток. І кожна квітка обов..язково тягн..ться до сонця. Відійде сонце, скажімо, на пів/день, а вони всі, як по команді, знову за ним пов..ртаються. Тільки/но воно (с,з)ходить з/за обрію, а всі соняшники (в,у)же пов..рнули до нього свої голови. Часом буває, зламає його хто, або буря на з..млі покладе, а він однаково вив..ртається і голівкою до сонця тягн..ться. Тягн..ться доти, поки цвістиме, тягн..ться стільки, скільки (в,у) нього сили вистачить. От за це люди й люблять її, оцю квітку. За/те, що вона до сонця тягнеться. І людей таких люблять, що, як ти їх не/гни, не/викручуй, а вони все до хорошого (в,у) життя тягнуться. Як соняшники до сонця (За В. Козаченком).

Визначте тип мовлення. Доведіть свою думку.

Доберіть синоніми до підкреслених слів.

Випишіть з тексту прийменники. Визначте їх групу за походженням.

Розкажіть про соняшник у науковому стилі (5–7 речень). З'ясуйте сферу вживання цього тексту.

Усно опишіть сонячну квітку в художньому стилі. Які мовні засоби ви для цього використаєте? З якою метою?

9 клас

1. Складіть невеличке оповідання «Зимові свята українського народу», вживаючи відокремлені обставини, виражені дієприслівниковими зворотами.

2. Затранскрибуйте слова над'яр'я, джерельний.

3. Замініть подані словосполучення прислівниками-синонімами.

Зробити на швидко руку, обличчям догори, дуже далеко, з усіх боків, обличчям донизу, як роблять українці, добре і швидко робити, кожного вечора, босими ногами, з обох боків.

3. Відредагуйте речення:

1. Читаючи Шевченка, мене охоплює співчуття до важкого стану кріпаків. 2. Повістка дня слідує. 3. Ти вийдеш на слідуєчій зупинці, а

ми поїдемо до останньої. 4. З вулиці доносилися крики людських голосів. 5. В нашому класі любий учень розповість біографію Марка Вовчок.

4. З поданих простих письмово складіть складносурядні й складнопідрядні речення, використовуючи необхідні засоби зв'язку й уникаючи повтору слів. Визначте смислові відношення між частинами складносурядних і складнопідрядних речень.

1. Людина починається з любові. Любов виростає з дитинства. 2. У давнину було мало книг. Вони мали більшу вартість і славу. 3. День хилився до заходу. Навколо зовсім не помітно було вечірнього заспокоєння. 4. Церква плекає віру в Бога. Школа плекає розум нації. 5. На клумбах горіли маки. Ранні левкої тільки розпускалися.

5. Виконайте синтаксичний розбір речення.

Колись, за незапам'ятних часів, жив собі на просторах якогось краю невідомий кочовий народ, випасав свої стада з віку в вік, перебираючись з місця на місце (А. Матвієнко).

6. Усне завдання. Підготуйтеся до виголошення короткої промови (2–3 хвилини) з теми «Любіть травинку і тваринку, і сонце завтрашнього дня» (Л. Костенко)

II варіант

1. Напишіть твір на одну з тем:

1. Щопохвилинно множ скарби добра нетлінного, живого (Н. Душак).

2. Слово має збройну силу (М. Рильський).

3. Доля моєї родини в долі України.

2. Утворіть іменники від назв областей України за допомогою суфікса -ин(а)-. Поясніть, які зміни приголосних відбулися.

Вінницька, Черкаська, Донецька, Львівська, Дніпропетровська, Хмельницька, Херсонська, Миколаївська, Рівненська, Кіровоградська, Одеська, Харківська, Київська, Житомирська, Тернопільська, Луганська, Сумська, Полтавська.

3. Доберіть синоніми до поданих фразеологізмів.

Байдики бити, брати за горло, грати першу скрипку, аби день до вечора, узяти верх, перехоплює дух, рукою подати.

4. Поясніть значення слів. Складіть з ними речення.

Благополучний – щасливий; домашній – свійський, дружний – дружній, діалектний – діалектичний.

5. Виконайте повний синтаксичний розбір речення.

Намагайтесь не повторюватись – ні переказуючи одну історію кілька разів, ні смакуючи подробиці своєї розповіді, які, на вашу думку, справили найбільше враження чи сподобались слухачам (Е. Поуст).

6. Завдання усного туру: розкажіть про людину, яку б ви назвали великим українцем.

Уже став традиційним у загальнодержавному масштабі Міжнародний мовно-літературний конкурс імені Тараса Шевченка.

Підготовка учнів до участі в конкурсі стала важливим напрямом експериментально-дослідної роботи. На основі вивчення досвіду понад десяти шкіл різних регіонів України й узагальнення напрацювання учителів-словесників і методистів районних та обласних методичних об'єднань учителів української мови та літератури, уклали систему завдань для проведення конкурсу на шкільному рівні. Наведемо приклади:

Завдання для учнів 8 класів

Напишіть твір-роздум про плинність, скороминучість життя людини на землі, про її долю (за поезіями Т. Шевченка «Ой три шляхи широкії», «Минають дні, минають ночі»)

Прочитайте текст. Що ви думаєте з цього приводу? Напишіть листа Президенту Сполучених Штатів Америки, у якому зробіть повідомлення про те, що ви щойно дізналися, розкажіть у художньому стилі про велич і силу Шевченкового слова.

Виступаючи в Парламенті України, Президент США Дж. Буш-старший цитував промовисті рядки Кобзаря, нагадував, що у Вашингтоні височіє пам'ятник геніальному синові українського народу.

Але, очевидно, і досі в нас залишається маловідомим, що до спорудження монумента безпосередньо причетні президенти США 50-60 років ХХ ст., які підтримали давнє прагнення українців поставити пам'ятник Т. Г. Шевченкові в столиці країни.

Прокоментуйте слова поета «Караюсь, мучусь...але не каюсь!»... Як ви їх розумієте? Свої думки обґрунтуйте. У творі-роздумі наведіть переконливі аргументи про долю Кобзаря, долю України у той час, а також використайте цитати з поезій Т. Г. Шевченка. «Думи мої, думи мої», «Мені однаково, чи буду».

Напишіть твір-роздум про плинність, скороминучість життя людини на землі, про її долю (за поезіями Т. Шевченка «Ой три шляхи широкії», «Минають дні, минають ночі»).

Виправіть помилки у поданих словосполученнях та введіть їх у твір на тему «Трагічна й велична доля Кобзаря».

Пароплав Тарас Шевченко, академік гравер, великий кобзар, читати кобзар, Кирило Мефодіївське Брацтво, художник-Сошенко, Київський Університет «імені Тараса Шевченка», Шевченко художник, Академія Мистецтв, Шевченківський стиль, шевченкові слова, Брюлов, Лауреат національної премії ім. Т. Г. Шевченка.

Напишіть твір-міркування про твори, в яких оспівуються національні символи на матеріалі творчості Тараса Шевченка, використавши тезу «Батьківська хата, материна пісня, святий хліб, вишитий рушник, червона калина, зажурена верба, вірний своєму краю лелека – все це наші давні і добрі символи, обереги. Вони оповиті легендами, оспівані в піснях, до них звертаються поети і прозаїки у своїй творчості».

Прочитайте текст. Висловіть свої міркування про громадянську позицію Т. Г. Шевченка, про сенс людського життя. Використайте у тексті односкладні та неповні речення.

«Кобзар» належить до найвпливовіших книг усіх часів, він наскрізь наповнений прагненням волі, передчуттям її неминучості, поезії «Кобзаря» пронизані вірою в незнищенність людини, вірою в те, що людина ніколи не змириться з безправ'ям, рабство ніколи не стане для неї за норму існування (За Олесем Гончаром).

Прочитайте текст. Випишіть складні речення. Доповніть текст роздумом про роль народної пісні в житті людини.

ПІСНІ ВЕЛИКОГО ТАРАСА

Коли я була зовсім малою, у нас дома дуже любили співати. Зберуться після роботи літнім вечором і співають.

Я знала, що завжди наприкінці співатимуть дідові улюблені пісні «Реве та стогне...» і «Як умру...». Дід теж підтягатиме. Я знала всі слова, і хоч не всі вірно вимовляла і розуміла, тоненько й собі співала.

Ми жили далеко від Дніпра, але я уявляла собі, який він широкий, могутній, і вночі, під час бурі, реве та стогне і підіймає високі хвилі. А закінчувалась після тихо-тихо, наче буря скінчилась і все засинало. Я дуже любила цю пісню.

А коли співала «Як умру...», починала її завжди басами, – мені ставало сумно і трохи страшно. Пісню звали «Заповіт». Я уявляла високу гору над Дніпром, на ній могилу і звідти ген-ген далеко видно: лани, річки, всі міста і села (За О. Іваненко).

Продовжте початок твору своїми роздумами про Т. Шевченка – піснетворця, використавши назви 5 його творів, покладених на музику, а також односкладні речення різних типів, речення, ускладнені дієприкметниковим та дієприслівниковим зворотом.

У поетичних образах Т. Шевченка – невичерпне джерело ліризму української музики... Яка прекрасна симфонія всеперемагаючої любові звучить у ліричних поемах і віршах Кобзаря !...

Завдання для учнів 9 класу

Прочитайте текст, доповніть його своїми роздумами на тему «Слово Шевченка – змалку», використовуючи односкладні речення, пряму мову, речення з відокремленими членами речення, складні синтаксичні конструкції.

У Японії ще в дошкільних закладах кожна дитина засвоює 170 традиційних японських віршів (хакайму) поета пізнього середньовіччя Іеси Кобаяні. То невже нашим дітям не варто взяти з собою в життєву дорогу щороку (з дитсадка і до закінчення школи) не менше десяти віршів Тараса Шевченка, щоб, покидаючи рідний дім, знати майже половину Шевченкового «Кобзаря» – національної Біблії нашого народу?

Завершіть текст своїми роздумами, використовуючи відокремлені означення, відокремлені обставини, складносурядні речення.

Про нерозв'язані вузли української історії, про мораль народу, про українське серце, навіть про мальовничий український пейзаж Шевченку дав Бог говорити з найвищою емоційною напругою, з нестримністю, яка мимоволі захоплює. Цей дар не просто розповісти, живописно змалювати, а пронизати читача словом, як променем, більше потрібний для нас...

Напишіть твір на тему ««Кобзар» Т. Г. Шевченка – це Біблія українського народу», прокоментувавши слова Ю. Мушкетика: «Кажуть, немає програми державотворення? Ось вона, тут! У «Кобзарі»! Читаймо й робімо, як тут написано, – й збудуємо Україн» Подані слова письменника введіть у свій твір, перебудувавши їх на речення з непрямою мовою. Використайте також поширені й непоширені звертання у різних позиціях у реченні.

Продовжте початок твору своїми роздумами про сучасність творчості Тараса Шевченка, використовуючи складені іменні та дієслівні присудки, складні речення, цитати.

Справжній талант краще видно на відстані часу, а творчість митця...

Як ви розумієте слова М. Рильського: «Значення Шевченка як живописця, рисувальника, гравера, само вже могло б забезпечити йому почесне місце в історії мистецтва».

Охарактеризуйте постать Т. Г. Шевченка як художника, використовуючи складні синтаксичні конструкції.

Завершіть текст своїми роздумами на тему «Провісник долі України», використовуючи вставні конструкції, складносурядні й складнопідрядні речення.

Тарас Шевченко. З цим іменем сьогодні на планеті ідентифікується Україна та українці. І хто б ти не був, де б ти не жив, той, хто перечитає «Кобзаря», не зможе уявити своєї долі без Шевченка.

Той, хто крізь алмазну грань Кобзарєвого слова гляне у світ, той уже ніколи не спиниться в дорозі до ідеалу – істинного багатства між людьми і народами. Шевченко належить до найулюбленіших поетів світу – від Біловежі до Гімалаїв, від Сицилії до Японії...

Продовжте початок твору своїми роздумами про геніальність та актуальність збірки «Кобзар» Т. Шевченка, використовуючи прості неускладнені й ускладнені речення, сполучникові складні речення.

«Кобзар» Т. Шевченка для багатьох – це і буквар, і пісенник, і підручник з історії, і енциклопедія, і посібник з етики...

Підсумовуючи зазначене вище, можемо констатувати, що обрані для дослідження тексти об'єднують в собі всі мовні рівні, що дозволяє навчати школярів мислити не формально, а системно, виходячи із змісту, з контексту, а розроблена система вправ сприяє формуванню дослідницьких навичок з урахуванням індивідуальних інтересів учнів, пробуджує інтерес до предмета і збагачує їх мовними, комунікативними й культурологічними знаннями.

Список використаної літератури

- 1. Методика** навчання української мови в середніх освітніх закладах / за ред. М.І.Пентиліук. К.: Ленвіт, 2004. 400 с.
2. Караман С.О., Горошкіна О.М., Караман О.В., Попова Л.О. Українська мова: підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів. К.: Літера ЛТД, 2016. 296 с.
3. Заєць В.Г. Методика навчання української мови на текстовій основі (8–9-і класи з поглибленим вивченням). Навч.-метод. посіб. К.: Агрармедіагруп, 2015. 120 с.
4. Ковалик І.І., Мацько Л.І. Плющ М.Я. Методика лінгвістичного аналізу тексту. К.: Вища школа, 1984. 119 с.

References

- 1. Metodyka** navchannia ukrainskoi movy v serednikh osvutnikh zakladakh [Methodology of teaching the Ukrainian language in secondary education institutions] / za red. M.I. Pentyliuk. K.: «Lenvit», 2004. 400 s. [in Ukrainian]. **2. Karaman, S.O.,** Horoshkina, O.M., Karaman, O.V., Popova, L.O. (2016). Ukrainska mova: pidruchnyk dlia 8 klasu zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv. [Ukrainian language: textbook for the 8th form of general education institutions]. Kyiv: «Litera LTD», 296 p. [in Ukrainian]. **3. Zaiets, V.H.** (2015). Metodyka navchannia ukrainskoi movy na tekstovii osnovi (8-9-i klasy z pohlyblyenym vyvchenniam): navch.-metod. posib. [Methodology of teaching the Ukrainian language on a textual basis (8–9 th grades with indepth study: Teaching method. Guidances]. Kyiv: Agrarmediagroup, 2015. 120 p. [in Ukrainian]. **4. Kovalyk, I.I.,** Matsko, L.I., Pliushch, M.Ia. (1984). Metodyka linhvistychnoho analizu tekstu. [Method of linguistic analysis of the text]. Kyiv: «High school», 1984. 119 p. [in Ukrainian].

Александрова В. Ф. Використання технологій комплексного аналізу тексту на уроках української мови та у позакласній роботі з учнями 8–9 класів

У статті розглядаються деякі особливості використання різноманітного тексту для формування соціокультурної компетентності учнів, надаються методичні поради щодо роботи з текстом на уроках української мови та в позакласній роботі з учнями 8–9 класів загальноосвітньої школи, подано зразки вправ і завдань для комплексного аналізу як художніх текстів, так і текстів міжпредметного змісту.

Тексти, відібрані для дослідження, поєднують всі мовні рівні, що дозволяє школярам мислити не формально, а системно, виходячи із змісту, контексту, а розвинена система вправ сприяє формуванню дослідницьких умінь, враховуючи індивідуальні інтереси школярів, пробуджує інтерес до предмета і збагачує їх лінгвістичні, комунікативні та культурні знання.

Автор порушує питання культурологічного підходу до вивчення тексту як форми спілкування, що має велику освітню та естетичну цінність. У статті наводяться приклади роботи з учнями на уроках та у позакласних заходах з української мови, подано критерії відбору текстів, деякі аспекти творів про мистецтво і тексти міжпредметного змісту.

У статті наголошується, що, викликаючи інтерес учнів до осягнення таємниць української мови, до закономірностей розвитку мовних явищ через їх взаємозв'язок і підбір відповідних текстів і завдань, можна домогтися високих результатів у формуванні практичної грамотності. Текст, який об'єднує в собі всі мовні рівні, є засобом, що дозволяє навчити міркувати не формально чи не відсторонено (як це відбувається при аналізі розрізнених слів і речень), а системно, виходячи зі змісту, з контексту. Правильно організована робота з комплексного аналізу сприяє більш глибокому проникненню в зміст тексту, а також розвиває лінгвістичні, комунікативні та творчі здібності учнів. Через текст реалізуються цілі навчання в їх комплексі (комунікативна, розвивальна, виховна).

Ключові слова: пізнавальний інтерес, соціокультурний аспект, художній текст, тест міжпредметного змісту, процес текстосприйняття, багатоаспектний аналіз тексту.

Александрова В. Ф. Использование технологий комплексного анализа текста на уроках украинского языка и во внеклассной работе с учащимися 8–9 классов

В статье рассматриваются некоторые особенности использования разнообразного текста для формирования социокультурной компетентности учащихся, предоставляются методические советы по работе с текстом на уроках украинского языка и во внеклассной работе с учащимися 8–9 классов общеобразовательной школы, представлены образцы упражнений и заданий для комплексного анализа как художественных текстов, так и текстов межпредметного содержания.

Тесты, отобранные для исследования, сочетают все языковые уровни, что позволяет школьникам мыслить не формально, а системно, исходя из содержания контекста, а развитая система упражнений способствует формированию исследовательских умений, учитывая индивидуальные интересы школьников, пробуждает интерес к предмету и обогащает их лингвистические, коммуникативные и культурные знания.

Автор поднимает вопрос культурологического подхода к изучению текста как формы общения, что имеет большую образовательную и эстетическую ценность. В статье приводятся примеры работы с учащимися на уроках и во внеклассных мероприятиях по украинскому языку, представлены критерии отбора

текстов, некоторые аспекты произведений об искусстве и тексты межпредметного содержания.

В статье подчеркивается, что, вызывая интерес учеников к постижению тайн украинского языка, к закономерностям развития языковых явлений через их взаимосвязь и подбор соответствующих текстов и заданий, можно добиться высоких результатов в формировании практической грамотности. Текст, который объединяет в себе все языковые уровни, является средством, позволяющим научить рассуждать не формально или отстраненно (как это происходит при анализе разрозненных слов и предложений), а системно, исходя из содержания, из контекста. Правильно организованная работа по комплексному анализу способствует более глубокому проникновению в содержание текста, а также развивает лингвистические, коммуникативные и творческие способности учащихся. Через текст реализуются цели обучения в их комплексе (коммуникативная, развивающая, воспитательная).

Ключевые слова: познавательный интерес, социокультурный аспект, художественный текст, текст межпредметного содержания, процесс текстовосприятия, многоаспектный анализ текста.

Aleksandrova V. Use of Integrated Analysis Technologies Text on Ukrainian Lessons and in Extra-Curricular Activities with Students 8–9 Classes

This article discusses some peculiarities of various text to create sociocultural competence of students, provided methodological advice for working with text in Ukrainian language lessons and extra-curricular activities with students 8–9 grades of secondary schools are samples of exercises and tasks for complex work with both artistic texts, and texts of intersubjective content.

The texts selected for research combine all the language levels, which allows students to think not formally, but systematically, based on the content, from the context, and the developed system of exercises promotes the formation of research skills, taking into account the individual interests of students, awakens interest in the subject and enriches them with linguistic, communicative and cultural knowledge.

Author violates question cultural approach to the study of the text as a form of communication that has great educational and aesthetic value, gives examples of work with students in the classroom and in extracurricular activities on the Ukrainian language, the criteria for selecting texts, describes some aspects of the work of art and texts of interdisciplinary content.

The article raises questions about the inadequate level of language and speech skills of modern students, as a rule, students can not make a comprehensive analysis of the text. This can be explained by the fact that pupils of grades 8–9 perceive the text as the main source of educational information, paying insufficient attention to the linguistic means and their

analysis, determining their role in the development of their own speech, and as a result, the level of work with texts is low: students inaccurately reveal his linguistic peculiarities; do not pay attention on to the language categories presented in the text, do not pay attention to the repetition; detect inaccuracies in the distinction between linguistic means inherent in texts of different styles; admit violations in the performance of mental actions - comparisons, generalization, modeling, production of own statements.

In the article is highlighted, what's causing students' interest in comprehending the secrets of the Ukrainian language, in the laws of development linguistic phenomena through their interrelation and selection of relevant texts and tasks, it is possible to achieve high results in the formation of practical literacy. A text that combines everything linguistic levels, is a means by which to learn to talk, and if not formally detached (as is the case in the analysis of isolated words and sentences), and systematically, based on the content of the context. Properly organized work on integrated analysis contributes to a deeper penetration into the content of the text, and also develops linguistic, communicative and creative abilities of students. Through the text, the objectives of training in their complex are realized (communicative, developing, educational).

Key words: cognitive interest, sociocultural aspect, literary text, interdisciplinary content test, process tekstoperception, multidimensional text analysis.

Стаття надійшла до редакції 21.03.2019 р.

Прийнято до друку 26.04.2019 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Ваховський Л. Ц.